

โครงสร้างเนื้อหาการส่งเสริมหน้าที่พลเมืองที่ดีและประชาธิปไตยในสังคมไทย

เรื่องที่ 1 การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

การปกครองระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญเป็นระบอบการปกครองที่ยังคงระบอบกษัตริย์แต่จำกัดพระราชอำนาจของกษัตริย์ไว้ภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยเป็นการจำกัดพระราชอำนาจเพราะไม่ว่ารัฐธรรมนูญจะเขียนให้อำนาจพระมหากษัตริย์อย่างไร แต่อำนาจนั้นก็ถูกจำกัดภายในบทบัญญัติของกฎหมาย ส่วนรัฐธรรมนูญจะกำหนดให้มีการแบ่งแยกอำนาจหรือไม่ และแบ่งแยกอำนาจอย่างไร จะออกแบบให้มีความเป็นประชาธิปไตยหรือคณาธิปไตย หรือกระทั่งอภิชนาธิปไตยมากน้อยแค่ไหน ก็สุดจะแล้วแต่ที่รัฐธรรมนูญจะกำหนด โดยพระราชอำนาจนี้ ก็อาจวิเคราะห์ได้เป็น 2 แบบ คือ

1. พระราชอำนาจตามรัฐธรรมนูญ
2. พระราชอำนาจที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ถือสืบทอดกันมา

การปกครองแบบนี้จึงเรียกได้ว่าเป็นการปกครองที่เรียกได้ว่าเป็นระบอบผสม มาจากการสร้างความกลมกลืนระหว่างคุณค่าของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย (การปกครองโดยคนจำนวนมาก) มาวางคู่กับคุณค่าของการปกครองแบบพระมหากษัตริย์ (การปกครองโดยคนคนเดียว) ซึ่งการจัดวางอำนาจโดยการผสมระบอบการปกครองแบบนี้เป็นการจัดวางที่ต้องเลือกสัดส่วนที่ให้ความสำคัญว่าจะให้น้ำหนักของอำนาจไปในทางใดและให้ไว้ที่ใคร สัดส่วนของการแบ่งแยกอำนาจระหว่างกันนี้มีความยืดหยุ่นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสมและบริบท

หลักประชาธิปไตย

ประชาธิปไตยมีพื้นฐานอยู่บนความเชื่อในความสำคัญและศักดิ์ศรีของปัจเจกบุคคล ความเชื่อในความเสมอภาคของมนุษย์ และความเชื่อในความจำเป็นที่จะต้องมีความเป็นอิสระเสรี ประชาธิปไตยจึงประกอบด้วยหลักการต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. เสรีภาพ (Liberty) คืออิสรภาพของบุคคลที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามความประสงค์ของตนโดยไม่อยู่ภายใต้การกดขี่ของรัฐ เว้นแต่อยู่ภายใต้กรอบกติกาที่กฎหมายกำหนดไว้ เพื่อป้องกันการล่วงละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ในหลักประชาธิปไตย เสรีภาพคือกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่ความก้าวหน้าของสังคม

2. ความเสมอภาค (Equality) คือความเท่าเทียมกันของคนในสังคม เป็นความเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ และเท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมเหมือนกัน มีศักดิ์ศรี เกียรติยศ และมีคุณค่าในความเป็นคนอย่างเดียวกัน ความเสมอภาคประกอบไปด้วย

- 2.1 ความเสมอภาคในความเป็นมนุษย์
- 2.2 ความเสมอภาคตามกฎหมาย
- 2.3 ความเสมอภาคในด้านโอกาส
- 2.4 ความเสมอภาคในทางการเมือง

2.5 ความเสมอภาคในการใช้สิทธิเลือกตั้ง

2.6 ความเสมอภาคในการสมัครรับเลือกตั้ง

2.7 ความเสมอภาคในทางเศรษฐกิจ

3. อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน (Popular Sovereignty) คือ ปัจจัยที่เชื่อว่าสังคมก่อตั้งขึ้นโดยความยินยอมของประชาชน ในการที่จะให้อำนาจอธิปไตยของสังคมส่วนรวมเข้ามาแทนที่เสรีภาพธรรมชาติ โดยทุกคนจะมีส่วนในอธิปไตยนั้นๆ เท่าเทียมกัน ตามหลักการนี้ การปกครองในระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นการปกครองที่ประชาชนเป็นทั้งผู้ปกครอง และผู้ถูกปกครองในระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากผู้ปกครองมาจากการเลือกตั้งโดยยึดหลักการเสียงข้างมาก จึงมีสิทธิอำนาจอันชอบธรรมในการปกครองประเทศเพราะได้รับสิทธิจากผู้ถูกปกครองโดยตรง

4. หลักการเสียงข้างมากที่คุ้มครองเสียงข้างน้อย เนื่องจากในระบอบประชาธิปไตยประชาชนทุกคนมีสิทธิในการตัดสินใจปัญหาบ้านเมืองไม่ว่าจะโดยตรงหรือผ่านผู้แทนราษฎร ซึ่งในความเป็นจริงประชาชนทุกคนย่อมมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน ดังนั้น เพื่อเป็นการตัดสินใจปัญหาจึงต้องยึดเสียงข้างมากที่มีต่อเรื่องนั้น ๆ เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ และเพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของเสียงข้างน้อย หลักประชาธิปไตยจึงต้องประกอบด้วยหลักการคุ้มครองเสียงข้างน้อยด้วย ทั้งนี้ การตัดสินใจโดยล่วงละเมิดสิทธิพื้นฐานของเสียงข้างน้อย ถือว่าเป็นการปกครองโดยระบอบเผด็จการเสียงข้างมาก

รัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญ หมายความว่า กฎหมายขั้นมูลฐานของรัฐ ซึ่งกล่าวถึงกฎเกณฑ์ที่จัดวางระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครอง เป็นกฎหมายที่อยู่ในฐานะสูงกว่ากฎหมายอื่น ๆ ทั้งปวง ซึ่งกฎหมายอื่น ๆ จะมีวิธีการจัดทำหรือมีข้อความที่ขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญไม่ได้ รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายที่กำหนดถึงกฎเกณฑ์การปกครองทางการเมืองอย่างกว้าง ๆ กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดรูปบริหารในทางการเมืองของรัฐหรือประเทศ

ความสำคัญและประโยชน์ของรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญมีความสำคัญต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะถือเป็นกติกาสูงสุดในการปกครองประเทศหรือรัฐ จึงเป็นแหล่งที่มาของอำนาจทั้งปวงโดยประชาชนยินยอมให้รัฐใช้อำนาจแทน ขณะที่รัฐต้องรักษาเจตนารมณ์ของประชาชนไว้ ด้วยการปกป้อง คุ้มครองสิทธิ เสรีภาพในด้านร่างกาย ทรัพย์สิน ความเป็นอยู่ การแสดงความคิดเห็น เป็นต้น รวมทั้งประโยชน์ร่วมกันอื่น ๆ ของประชาชนไว้ เนื่องจากรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ บทบัญญัติใดของกฎหมาย กฎ หรือ ข้อบังคับ หรือการกระทำใดจะขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญได้ การปกครองระบอบประชาธิปไตย หัวใจสำคัญอยู่ที่ประชาชน ผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย รัฐธรรมนูญจึงให้อำนาจประชาชนในการเลือกตัวแทน กำหนด

ผู้ใช้อำนาจทางการเมืองหรือสถาบันทางการเมือง ได้แก่ รัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล หรือหน่วยงานของรัฐ ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชน

สาระสำคัญของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร มีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1. มีเจตนารมณ์ชัดเจน มีเจตจำนง หรือเหตุผล รวมถึงอุดมการณ์แห่งชาติในการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ
2. มีการกำหนดรูปแบบของรัฐ กลไกการใช้อำนาจของรัฐ ดังตัวอย่างในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 “มาตรา 1 ประเทศไทยเป็นราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียว จะแบ่งแยกไม่ได้” “มาตรา 2 ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” และ “มาตรา 3 อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย.....”
3. มีการกำหนดหลักการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยไว้อย่างชัดเจนและอธิบายความสัมพันธ์แห่งอำนาจนิติบัญญัติ (รัฐสภา) อำนาจบริหาร (รัฐบาล) และอำนาจตุลาการ (ศาล) ทั้งในแต่การตรวจสอบและถ่วงดุลกัน รวมทั้งกำหนดหน้าที่ของรัฐและกลไกการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ
4. มีหลักประกันเกี่ยวกับสิทธิ เสรีภาพ และการคุ้มครองบุคคล เพื่อกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน หน้าที่ของประชาชนพึงมีต่อรัฐ การรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
5. เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้ความเป็นไปของการบริหารราชการแผ่นดิน ทั้งในฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการ ให้ประชาชนมีสิทธิร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมลงมือดำเนินการร่วมกับหน่วยงานรัฐและองค์กรที่รัฐธรรมนูญตั้งขึ้น

อำนาจอธิปไตย

อำนาจอธิปไตย เป็นสิ่งที่แสดงความเป็นใหญ่ ความเป็นอิสระ ไม่ขึ้นต่อใคร หรือต้องเชื่อฟังคำสั่งคำบัญชาของผู้ใดที่เหนือตนโดยปราศจากความยินยอมของตน

การปกครองระบอบประชาธิปไตยในระบบรัฐสภา ได้แบ่งอำนาจอธิปไตยออกเป็น 3 ฝ่าย คือ

1. ฝ่ายนิติบัญญัติ มีอำนาจหน้าที่ในการตรากฎหมาย ควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน การให้ความเห็นชอบ
2. ฝ่ายบริหาร มีอำนาจหน้าที่ในการบริหารราชการแผ่นดิน
3. ฝ่ายตุลาการ มีอำนาจหน้าที่ในการพิพากษาคดี

บทบาทของสถาบัน หน่วยงาน หรือองค์กรที่ส่งเสริมประชาธิปไตย

ในประเทศไทยประกอบไปด้วยสถาบัน หน่วยงาน หรือองค์กรต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือภาคเอกชน ที่มีบทบาทในการส่งเสริมประชาธิปไตยไม่ว่าจะโดยตรง (อำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย) หรือโดยอ้อม (ทำด้วยใจอาสา) อาทิ

1. สถาบันครอบครัว (บ้าน) เป็นสถาบันแรกที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก ปลูกฝังและพัฒนาในทุกด้าน ทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และพัฒนาบุคลิกภาพภายนอก ภายใน (ทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ) ของทุกคนในครอบครัว

2. สถาบันศาสนา (วัด โบสถ์ มัสยิด ฯลฯ) หลักคำสอนของศาสนาต่างๆ ช่วยปลูกฝัง และควบคุมความประพฤติของคนในสังคม ให้รู้ผิด รู้ถูก ทำความดี ละเว้นความชั่ว

3. สถาบันการศึกษา (โรงเรียน มหาวิทยาลัย) ทำหน้าที่อบรมฝึกฝนให้นักเรียน นักศึกษา ได้เรียนรู้และปฏิบัติตนแบบประชาธิปไตย เช่น การฝึกระเบียบวินัย การตรงเวลา การจัดเวรประจำวัน การเลือกหัวหน้าห้อง จัดรูปแบบคณะกรรมการนักเรียน สภานักเรียน สโมสรนิสิตนักศึกษา หรือสภานักศึกษา เป็นต้น

4. คณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) มีหน้าที่จัดหรือดำเนินการให้มีการจัดการเลือกตั้ง ทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นให้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม และการออกเสียงประชามติ ให้เป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมาย รวมทั้งส่งเสริม สนับสนุนให้หน่วยงานของรัฐ สถาบันการศึกษาและองค์กร เอกชนสร้างความรู้ ความเข้าใจแก่ประชาชน เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ฯลฯ

5. พรรคการเมือง เสนอนโยบายในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาประเทศ คัดเลือกบุคคล ลงสมัครรับเลือกตั้ง ให้ความรู้ด้านการเมืองกับประชาชน และควบคุมการทำงานของรัฐบาล ให้เป็นไปตามนโยบายที่ได้แถลงไว้ต่อรัฐสภา

6. รัฐสภา (หรือฝ่ายนิติบัญญัติ) ประกอบด้วย

สภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา สภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) ทำหน้าที่ในการพิจารณา ร่างกฎหมาย ควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย

วุฒิสภา (ส.ว.) ทำหน้าที่พิจารณากลับกรองกฎหมายที่ผ่านสภาผู้แทนราษฎร และเห็นชอบการแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระ

7. รัฐบาล (คณะรัฐมนตรีหรือฝ่ายบริหาร) ประกอบด้วย นายกรัฐมนตรี 1 คน และรัฐมนตรีอื่น ๆ อีกไม่เกิน 35 คน ทำหน้าที่ในการบริหารราชการแผ่นดินตามรัฐธรรมนูญ

8. ศาลยุติธรรม (ฝ่ายตุลาการ) มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทั้งปวง เพื่อยุติข้อขัดแย้ง หรือข้อพิพาทต่าง ๆ

9. สถาบันการเงิน การธนาคาร ช่วยส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ส่งเสริมอาชีพ และรายได้แก่ประชาชน ถ้าเศรษฐกิจดีระบอบประชาธิปไตยก็จะมีความมั่นคงตามไปด้วย

10. หน่วยงานรัฐและเอกชนอื่น ๆ เช่น องค์กรเอกชนตรวจสอบการเลือกตั้ง องค์กรเอกชน ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม หรือด้านสิทธิมนุษยชน สภาทนายความ รวมทั้งกลุ่มและองค์กรประชาชน เช่น ศส.ปชต. กรรมการหมู่บ้าน อสม. ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มสตรี ฯลฯ (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง)